

Section 5. TAXATION AND THE BUDGET SYSTEM

Ярмолюк Олена Феліксівна
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту
Житомирський національний агроекологічний університет
м. Житомир, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Розвиток підприємництва залежить від цілої низки чинників, які зумовлені як зовнішніми факторами впливу (політико-правовими, економічними, соціальними, еколого-епідеміологічними, науково-технічними, національно-культурними), так і внутрішніми (обсягами виробництва, кількістю матеріально-технічних та фінансових ресурсів, інноваційного потенціалу, підприємницьких навичок і т.д.), що стримують або, навпаки, мають стимулюючий вплив на сферу середнього та малого бізнесу. Одним із найсуттєвіших зовнішніх важелів впливу на діяльність суб'єктів малого бізнесу є система оподаткування, яка не лише визначає обсяги та умови запровадження податків, процедуру їх адміністрування, а й здійснює вплив на напрямок та результативність діяльності суб'єкта господарювання.

Податковим кодексом [1] для малих підприємств України визначено застосування як загальної, так і спрощеної систем оподаткування. Правильний та обґрунтований вибір тієї чи іншої системи оподаткування є запорукою успішної підприємницької діяльності.

Загальна система оподаткування для малого бізнесу є досить обтяжливою, оскільки передбачає сплату значної кількості податків, складні процедури їх бухгалтерського обліку та адміністрування, у тому числі великі обсяги податкової звітності та штрафних санкцій. Проте основний податок стягується із чистого прибутку, тобто враховується результативність діяльності суб'єкта господарювання. Ця система не має жодних обмежень щодо кількості працівників, обсягів

одержаних доходів, видів діяльності, тож надає широкі можливості для податкового планування та менеджменту.

За спрощеною системою оподаткування сплачується єдиний податок, що замінює собою сплату податків на прибуток, на землю, з доходів фізичних осіб та податку на додану вартість. І хоча податок має назву «єдиного», він лише частково послаблює податковий тиск на суб'єктів малого бізнесу, оскільки не звільняє від сплати усіх інших податків, зборів та єдиного соціального внеску. До того ж, зазначена система передбачає сплату єдиного податку з одержаного чистого доходу (без врахування понесених витрат) та має обмеження щодо застосування за видом діяльності, обсягом річного доходу та кількістю найманих працівників. Відтак, суб'єкти малого бізнесу не завжди зацікавлені у переході на спрощену систему із загальної системи оподаткування.

Основним рушієм обрання підприємцями спрощеної системи оподаткування є зменшення форм податкової звітності, спрощення розрахунків за податками, послаблення перевірок з боку державних податкових органів, можливість сплачувати податок на додану вартість (для III групи платників єдиного податку), полегшення доступу до позик малого бізнесу (наприклад, підтримка інвестиційних проектів за Державною програмою «Доступні кредити 5–7–9%»), доступність добровільного переходу на загальну систему оподаткування тощо.

Як доводить аналіз, кількість суб'єктів малого та мікропідприємництва в Україні за 2012–2018 рр. була дещо нестабільною. У 2017 році відмічалось їх скорочення майже до рівня 2013 року, та складало 1789,4 тис. осіб (рис. 1). Одночасно надходження від сплати єдиного податку показують стабільну зростаючу динаміку: за досліджуваний період їх розмір збільшено на 24748,6 млн. грн.

За минулий рік лише від фізичних осіб-підприємців надійшло єдиного податку на 5077,1 млн. грн. більше, ніж у 2018 році, що склало 24952,7 млн. грн. Кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців у 2019 році зросла на 93,8 тис. осіб і станом на 01.01.2020 року становила 1488,3 тис. осіб [4].

Таким чином, малий бізнес, навіть перебуваючи на спрощеній системі оподаткування, формує суттєву частину податкових надходжень. У 2018 році єдиний податок становив 12,7% усіх податкових надходжень до місцевих бюджетів України (рис. 2).

Зростаючі показники надходжень від єдиного податку зумовлені як стимулюючою функцією оподаткування, зростанням обсягів одержаних доходів від господарської діяльності, так й факторами, пов'язаними з інфляційними процесами, що впливають на базу оподаткування, наприклад, щорічним збільшенням прожиткового мінімуму для

Рис. 1. Кількість суб'єктів малого та мікро- підприємництва та обсяг надходжень єдиного податку в Україні у 2012–2018 рр.

Джерело: складено автором на підставі [2; 3]

працевдатних осіб (для I групи платників єдиного податку), мінімальної заробітної плати (для II групи платників єдиного податку), грошової оцінки земельних ділянок (для IV групи платників єдиного податку).

Незважаючи на наявні позитивні сторони спрощеної системи оподаткування, міжнародні експерти-аналітики [5] та деякі вітчизняні науковці критикують подальшу можливість її застосування, оскільки вбачають у зазначеній системі низку недоліків, які призводять до зловживань та ухилень від податків. Серед найпоширеніших зловживань з боку малого бізнесу — невідображення усіх доходів у Книгах обліку доходів та витрат, неоприбуткування готівки, порушення норм трудового законодавства щодо найманих працівників, їх неофіційне працевлаштування або тимчасове працевлаштування за цивільно-правовими договорами, умовне подрібнення великого бізнесу за рахунок створення невеликих фірм або фізичних осіб-підприємців з метою ухилення від сплати податків за загальною системою оподаткування тощо.

Ми підтримуємо думку тих науковців [6], що виступають за збереження та подальше удосконалення спрощеної системи оподаткування через лібералізацію та спрощення загальної системи (для усунення зловживань з боку великих підприємців), доступну фіскалізацію грошових розрахунків, розробку спеціальної інформаційної платформи для адміністрування податків тощо. Окрім того, пропонуємо змінити підхід до розрахунку єдиного податку, який би враховував прибутковність (а не доходність) діяльності суб'єкта господарювання.

Рис. 2. Питома вага єдиного податку в податкових надходженнях до місцевих бюджетів України у 2012–2018 рр.

Джерело: розраховано автором на підставі [2]

На сьогодні діяльність суб'єктів малого підприємництва в Україні майже повністю призупинена, що спричинено державними заходами, спрямованими на запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19). Саме тому для подальшого реанімування малого бізнесу вкрай необхідною залишається державна підтримка малого бізнесу, спрямована на доступність фінансування, послаблення податкового тиску, продовження податкових канікул у частині сплати єдиного соціального внеску, а також проведення подальших реформ з удосконалення спрощеної системи оподаткування.

Література

1. Податковий кодекс України: Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Статистичний збірник Міністерства фінансів: «Бюджет України». URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>
3. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Кількість зареєстрованих фізичних осіб — підприємців в Україні продовжує зростати. Пресслужба Державної податкової служби України. URL: <https://www.tax.gov.ua/media-tsentr/novini/407585.html>

5. World Bank. 2017. Ukraine — Public finance review (English). Washington, D.C.: World Bank Group. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/476521500449393161/Ukraine-Public-finance-review>

6. Ткачик Л. П., Бешко О. Я. Спрощена система оподаткування як інструмент агресивного податкового планування // Молодий вчений. 2018. № 2(2). С. 758–763. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_2%282%29__75.